

Asia: VN/7050/2023

Luonnos valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 1: Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Korin johdannossa on nostettu useita keskeisiä teemoja, joihin ei kuitenkaan löydy ratkaisuja toimenpiteistä. Seta toivoo ohjelmaan systemaattisempaa ymmärrystä nuorten eri elämäntilanteista ja eri ilmiöiden vaikutuksista nuorten osallisuuteen ja hyvinvointiin. Hallitusohjelma on monin paikoin myös ristiriitainen ohjelman tavoitteiden kanssa.

Seta pitää tärkeänä, että nuorten kouluhyvinvointia halutaan edistää. Kouluerveyskyselystä ilmenee, että sateenkaarinuoret kohtaavat esimerkiksi enemmän häirintää ja väkivaltaa kouluympäristössä enemmistöön verrattuna. Samaan aikaan sateenkaarinuorilla on myös kokemus siitä, että he eivät saa tarvitsemaansa tukea, vaikka sitä pyytävät. Opiskeluhuollon osaaminen kohdata ja tunnistaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien erityisiä haavoittuvuuksia vaihtelee merkittävästi. Seta katsoo, että opiskelija ja opiskelijayhteisön terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen vaatii koulutuksen järjestäjän, että koulun henkilöstön parempaa osaamista sateenkaarisensitiivisyydestä, antirasistisesta työskentelystä, toiminnallisesta yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisestä, siihen liittyvästä lainsäädännöstä ja moninaisuuden tunnistamisesta ihmisoikeuslähtöisesti. Yhdenvertaisen ja syrjimättömän oppimisympäristön edistämistyössä normi- ja sukupuolittietoinen lähestymistapa toimii hyvänä työkaluna.

Seta pitää tärkeänä taide- ja kulttuurikasvatuksen roolia oppimisen ja kouluviihtyvyyden tukena.

Seta on huolissaan nuorille ja perheille kasautuvista haasteista. Sosioekonomisen taustan vaikutus koulussa pärjäämiseen on tutkimusten mukaan kasvanut. Eriarvoisuuden kasvu ja lapsiköyhyyden lisääntyminen ovat merkittäviä nuorten hyvinvointiin ja turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä. VANUPO:n toimenpide on täten ristiriidassa hallituksen toimeentuloon tehtävien leikkausten kanssa. Itsenäisesti asuvat nuoret ovat jo nyt huolissaan omasta taloudellisesta pärjäävyydestä ja kertovat,

etteivät kuukausittaiset tulot riitä elämiseen. Nuoret myös kantavat huolta koko perheen taloudellisesta tilanteesta tinkimällä omasta hyvinvoinnistaan ja rajoittaen esimerkiksi omaa vapaa-aikaansa luopumalla mieluisista harrastuksista. Riittävä toimeentulo ja saavutettavat tukipalvelut edistävät nuorten hyvinvointia.

Sateenkaarinuorilla on enemmistöä enemmän kulttuuri- ja taideharrastuksia mutta huomattavasti vähemmän liikuntaharrastuksia syrjinnän ja syrjinnän pelon vuoksi. Mieluisan harrastuksen saavutettavuus kaikille edellyttää johdonmukaista yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyötä sekä sateenkaarisensitiivisyyden edistämistä.

Seta pitää tärkeänä, että lastensuojelulainsäädännön uudistuksessa väkivaltaisten nuorten hoito- ja kuntoutusketjun toimivuus on mainittu, mutta katsoo että samassa yhteydessä tulisi olla mainittuna myös päihderiippuvaiset nuoret. Seta katsoo, että tällä hetkellä alaikäisille Suomesta puuttuu asianmukainen päihdekuntoutus.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 2: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Seta kiittää sukuolivähemmistöön kuuluvien nuorten mielenterveyden haasteiden ja itsetuhoisuusriskin huomioimisesta toimenpiteessä. Monet kansainväliset ihmisoikeusmekanismit ovat Suomea tähän kannustaneet, ja tämä on myös yksi Lapsen oikeuksien komitean suosituksista Suomelle.

THL:n Kouluterveyskyselyiden mukaan sateenkaarinuorilla oli masennusoireita, ja he kokivat mielenterveytensä heikommaksi kuin enemmistöihin kuuluvat nuoret. Tilastojen mukaan oireilu on myös lisääntynyt muutamassa vuodessa. Tuloksista käy myös ilmi, että sateenkaarinuoret jäävät muita nuoria useammin ilman tukea ja apua ongelmiinsa silloin kun he sitä todella tarvitsisivat. Setan nuorisotyössä itsemurhien ehkäisytyö on viikoittaista. Nuorten puheissa kaikuu toivottomuus ja näkymättömyyden kokemus. Itsetuhoisuuden ja itsemurhayritysten ollessa toistuvia ei nuori siltikään saa tarvitsemaansa konkreettista apua.

Sateenkaarilapsiin ja -nuoriin kohdistuu yhteiskunnassamme kielteisiä asenteita ja syrjintää, mikä altistaa heidät myös mielenterveysongelmille ja vähemmistöstressille. Sateenkaarilapsilla ja nuorilla on ikätovereitaan suurempi riski joutua henkisen ja fyysisen väkivallan kohteeksi sekä koulussa että kotona heistä huolta pitävien aikuisten taholta.

Mielenterveyspalveluiden saavutettavuus vaihtelee hyvinvointialueittain.
Mielenterveysammattilaisten osaaminen kohdata sateenkaari-ihmiset sensitiivisesti ja

yhdenvertaisesti sekä erilaisten riskitekijöiden tunnistaminen vaihtelee sekä alueiden että henkilöstön välillä. Setan toiminnassa olevilta nuorilta olemme saaneet tietoa mm. mielenterveyspalveluissa ja kouluterveydenhuollossa tapahtuvista eheytysohjelmista.

Mielenterveysammattilaisten peruskoulutukseen ei aina kuulu tieto seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta eikä esimerkiksi tietoa vähemmistöstressin vaikutuksista sateenkaarinuoriin, nuorten sukupuoli-identiteetin tukemisesta tai intersukupuolisuudesta. Oikea-aikainen ja sensitiivinen tuki voi edistää sateenkaarinuorten mielenterveyttä ja osallisuutta ja tätä kautta tukea esimerkiksi koulunkäyntiä ja työntekoa. Ennaltaehkäisevällä tuella on mahdollista vähentää itsetuhoisuutta ja lisätä nuorten uskoa tulevaisuuteen.

Seta pitää tärkeänä mielenterveysoikeuksien edistämiseen ja huomioimisen.

Mielenterveysoikeuksien saavuttamiseksi tarvitaan työtä ennakko- ja virheellisten käsitysten voittamiseksi. Nuorten mielenterveys tarvitsee vahvistamista, ongelmien ennaltaehkäisyä, matalan kynnyksen tukea, mielenterveyshoitoa perustasolla ja erikoissairaanhoidossa sekä kuntoutusta. Nuorten mielenterveyskriisiin ratkaiseminen vaatii koko ketjuun panostamista.

Harrastaminen on keskeinen keino tukea nuoren hyvinvointia. Sateenkaarinuoren kokevat kuitenkin erityisesti liikuntaharrastukset monesti turvattomiksi koetun ja pelätyn häirinnän ja syrjinnän vuoksi. Kulttuuriharrastus on monen nuoren hyvinvointia tukeva tekijä. Liikuntapalveluiden ja -harrastusten yhdenvertaisuuden edistäminen tukee myös sateenkaarinuorten mahdollisuuksia nauttia liikunnan myönteisistä mielenterveysvaikutuksista. Seta kiittää ja on iloinen, että toimenpiteessä nostetaan esille nuorten parissa toimivien aikuisten osaaminen.

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet; Kori 3: Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

VANUPO:n yhteydessä järjestetyn kuulemisen mukaan ilmastonmuutos on nuoria eniten huolestuttava asia. Konkreettiset nuorten osallisuuteen, ilmastonmuutoksen torjumiseen ja yhteiskunnan kykyyn sopeutua muutokseen kuitenkin valitettavasti puuttuvat ohjelmasta. Ohjelmassa tunnistetaan heikosti moninaiset nuorten yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvät kysymykset. Nuorten hyvinvoinnin takaaminen edellyttää aktiivista yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämistä.

Muun muassa vihapuhe, rakenteellinen rasismi, syrjintä ja seksuaalinen häirintä ovat monelle nuorelle arkipäivää ja asettavat näin nuoret eriarvoiseen asemaan. On ensisijaisen tärkeää, että tasa-arvoisen, yhdenvertaisen ja syrjimättömän yhteiskunnan eteen tehdään kunnianhimoisia, valtakunnallisesti vaikuttavia ja velvoittavia toimia, ja että nämä toimet ovat läpileikkaava osa myös VANUPOa.

Tavoitteessa ei tunnisteta lainkaan nuorten osallisuuteen ja vaikuttamismahdollisuuksiin liittyviä esteitä tai haasteita, eikä mainita myöskään toimenpiteitä, joilla näitä esteitä pyritään poistamaan.

Nuorten yhteiskunnallinen kiinnostus ja poliittinen osallistuminen ovat vahvasti eriytyneet esimerkiksi sosioekonomisen taustan tai vähemmistöaseman perusteella. Nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamisessa eriarvoisuuden purkaminen on keskeinen tavoite. Näitä näkökulmia tai niiden vaikutusta nuorten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien toteutumiseen ei käsitellä VANUPOssa lainkaan.

Monet sateenkaarinuoret eivät uskalla osallistua poliittiseen päätöksentekoon tai vaikuttamistyöhön koventuneen retoriikan, suoranaisen vihapuheen sekä maalittamisen pelossa. Nuorille näkyvässä somessa on vallalla ilmiö, jossa kilpaillaan siitä, kuka uskaltaa sanoa ilkeimmin. Kouluterveyskyselyn mukaan sateenkaarinuorten osallisuuden kokemukset ovat heikommat kuin enemmistöllä kaikilla osa-alueilla. Yhdenvertaisuus ja osallisuus kulkevat käsi kädessä.

Seta pitää hyvin tärkeänä kirjausta ”hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen, kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseen sekä mielen hyvinvoinnin tukemiseen liittyvä pedagoginen osaaminen määritellään varhaiskasvatuksen ja opetustoimen henkilöstön ja johdon täydennyskoulutuksen painopistealueeksi seuraavien kolmen vuoden ajalle”. Koulutuksessa tulee kuitenkin varmistaa, että se on ihmisoikeusperustaista ja puuttuu myös haasteiden juurisyihin. Rakenteellisten tekijöiden vaikutusten huomioiminen on keskeistä ennaltaehkäisyssä. Koulutuksen tuottamiseen tulee myös varmistaa riittävät resurssit.

Seta pitää myönteisenä, että ohjelmassa tuodaan esille tarve selvittää ihmiskaupan tilannetta nuorten keskuudessa. Tässä selvityksessä on hyvä huomioida erityisen haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät.

Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset

Seta katsoo, että valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa tulisi huomioida kaikki nuorisotyön eri ulottuvuudet. Tällä hetkellä luonnos keskittyy kunnalliseen nuorisotyöhön, jättäen kolmannella sektorilla tehtävän nuorisotyön lähes näkymättömiin. Järjestöjen ja seurakuntien tekemällä nuorisotyöllä sekä yhteistyöllä eri toimijoiden välillä on merkittävä rooli myös kuntien nuorisotyössä. Seta toivoo, että ohjelmassa huomioidaan laajemmin järjestöjen merkittävä ja tärkeä rooli nuorisotyön kentällä ja nuorten hyvinvoinnin edistäjänä.

Painopisteet nuorisualan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Seta pitää painopisteitä laajoina, joissa on mahdollisuus moninaiisiin tulkintoihin. Tästä syystä Seta katsoo, että on tärkeää luoda toteuttavalle taholle selkeät kriteerit ja konkreettiset painopistealueet. Setan mielestä tulee varmistaa, että osaamiskeskustoimijaksi päätyvällä taholla on riittävä kompetenssi työhön.

Seta katsoo, että on tärkeää varmistaa, että nelivuotiskauden päättyessä koottu tieto ja taito ei katoa. Lisäksi huolta herättää osaamiskeskusten kyky palvella nuorisualan kehittymistä ja pysyä kiinni nuorten muuttuvassa todellisuudessa.

Suomen kansalliset tavoitteet nuorisovaltuustojen eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle

Seta pitää tärkeänä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien huomioimisen, mutta toimet tähän edistämistyöhön jäävät epäselviksi. Nuorten osallisuuden ja mielenterveyden edistäminen vaatii kuormittavien tekijöiden ja kansainvälisten ilmiöiden tunnistamista. Esimerkiksi toimeentuloon, syrjintään, vähemmistöjen kohtaamaan väkivaltaan ja ilmastonmuutokseen liittyvät ongelmat kaikki vaikuttavat nuorten mahdollisuuksiin osallistua sekä luovat haasteita mielen hyvinvoinnille. Seta toivoo mukaan myös globaalimpaa näkökulmaa Euroopan lisäksi. Tavoitteista puuttuu myös maininta rauhantyyntöjen merkityksestä sekä huomio oikeusvaltion kohdistuvista uhista.

Muita näkemyksiä ohjelmasta

VANUPO:n valmistelussa nuorisovaltuustojen toimijoiden kuuleminen on ollut riittämätöntä ja se näkyy ohjelmaluonnoksen huonossa laadussa. Kolmas sektori on unohdettu ohjelmassa lähes kokonaan.

Tällä hallituskaudella VANUPO:n on ehdotettu korvaavan Orpon hallitusohjelmaan kirjatun laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Nykyinen VANUPO:n luonnos ei vastaa hallitusohjelman lupaukseen laaja-alaisesta toimenpideohjelmasta. Seta toivoo, että hallitusohjelman mukainen toimenpideohjelma irrotetaan ohjelmasta ja että sen valmistelu käynnistetään viipymättä.

Nuorten yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon sekä haavoittuvassa asemassa, syrjäytymisuhan alla ja vähemmistöihin kuuluviin nuoriin kohdistuvat toimenpiteet tulee lisätä VANUPO-ohjelmaan hallituksen omien tavoitteiden toteutumiseksi. Lisäksi nuorten ja perheiden sosioekonomisten erojen ja ylisukupolvisen syrjäytymisen tulisi olla huomioituna VANUPO-ohjelmassa.

Seta pitää erittäin huolestuttavana, että luonnoksessa ei ole nuorten toimeentuloon, sosiaaliturvaan, asumiseen ja asunnottomuuteen liittyviä kirjauksia.

Telakivi Lotte
Seta ry - Nuorisotyö